

**MAMLAKATIMIZDA OZIQ- OVQAT XAFVSIZLIGINI BOSHQARISH MEXANIZMINI
TAKOMILLASHTIRISH**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10395825>

Mardiyev Bunyod Sirojiddin o'g'li

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti

Menejment kafedrasasi assistenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada mamlakatimizda oziq- ovqat xavfsizlik darajasi qanday va ushbu yo`nalishda qanday ishlar olib borilayotganligi haqida ma`lumotlar keltirilgan bo`lib, shaxsiy takliflar va fikrlar bilan boyitilgan.

Kalit so`zlar: Oziq-ovqat mahsulotlari, birlamchi mahsulot, ratsional ist`mol me`yori, iste`mol savatchasi, menejment, oziq-ovqat xavfsizligi reytingi, quruq meva, milliy dastur.

Mamlakatimizda oziq-ovqat xavfsizligini ta`minlash jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy xolatini barqaror rivojlantirish, fuqarolarning sog`lig`i va hayotini yaxshilash, milliy xavfsizligi va mamlakat mustaqilligini barqaror saqlashning asosiy yo`nalishlaridan biriga aylanib bormoqda. Aholining faol va sog`lom hayoti uchun zarur bo`lgan yetarli miqdordagi xavfsiz oziq-ovqat mahsulotlari uchun jismoniy va iqtisodiy imkoniyatga ega bo`lishi, mahsulotlarni sifatini yaxshilash, narxlar barqarorligini ta`minlash, to`g`ri va sog`lom ovqatlanishni targ`ib qilish orqali aholi salomatligini ta`minlash maqsadida hattoki davlat miqyosida ko`rilib, 2017-2021 yillarda O`zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo`nalishi bo`yicha Harakatlar strategiyasida: **2019-2024** yillarda mamlakatda oziq-ovqat xavfsizligini ta`minlash **milliy dasturini** tasdiqlash bo`yicha yo`nalishlar belgilab berilgan¹.

Xalqimizni sifatli va ozuqabop oziq-ovqat bilan ta`minlash, aholini qishloq xo`jaligi mahsulotlari bilan yetarlicha ta`minlash choralari ko`rish haqida **“O`zbekiston-2030”** strategiyasida ham vazifalar keltirib o`tilgan. Xususan,

- biologik xilma-xillik ishonchli saqlanishini ta`minlash maqsadida dorivor va oziq-ovqatbop o`zimliklarni yetishtirish va ko`paytirish bo`yicha har yili 25 ming gektar maydonda madaniy plantatsiyalarni tashkil etish;

- Qishloq xo`jaligida hosildorlik va rentabellik darajasini keskin oshirish borasida mahalliy sabzavot, poliz, kartoshka urug`lik ta`minotini 50 foizga yetkazish, shuningdek, qishloq xo`jaligi mahsulotlarini qayta ishlash ko`rsatkichining 25 foizdan yuqoriga ko`tarish; kabi ustuvor vazifalar belgilab qo`yilgan².

Bugungi kunda dunyo bo`yicha, global miqyosda oziq-ovqat xavfsizligi ko`rsatkichini yaxshilash, oziq-ovqatni iqtisodiy va resurslar jihatdan kam ta`minlangan mamlakatlarga

¹ O`zbekiston Respublikasini rivojlantirishning Harakatlar strategiyasi.

² “O`zbekiston-2030” strategiyasi.

yetkazish, ushbu davlatlarning iqtisodiy ko'rsatkichlari ayniqsa, inflyatsiya darajasining qishloq xo'jaligi va mamlakat aholisining daromadiga salbiy tasirlarini ortishiga olib kelmoqda.

Jahon bankiga 144 ta mamlakat kredit beruvchi hisoblanib, ushbu tashkilot World Economic Outlook ma'lumotlar bazasida 2022 yilda mamlakatlarda oziq-ovqat bilan ta'minlanmagan aholini prognoz qilgan. Tahlillarga ko'ra, agar keng miqyosli aralashuvlar amalga oshirilmasa, global oziq-ovqat bilan og'ir aholi soni **2027 yilgacha 1** milliarddan yuqori bo'lishi mumkin. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti (FAO) bugungi kunda atrof-muhitga salbiy ta'sirlardan himoyalangan holda, o'sib borayotgan aholini oziqlantirish uchun global qishloq oziq-ovqat tizimlarini o'zgartirish bo'yicha ulkan vazifaga ko'proq davlat va xususiy sarmoya kiritishga chaqirdi.

Oziq-ovqat xavfsizligi O'zbekiston uchun ustuvor vazifa bo'lib, qishloq xo'jaligi ham mamlakat iqtisodiy rivojlanishida hal qiluvchi o'rin tutadi. Hukumat qishloq aholisini o'z tomorqalarida qishloq xo'jaligi mahsulotlarini faol ekish va etishtirishga chaqirdi. Barqaror suv ta'minoti aholining oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, shu bilan birga qishloq xo'jaligining iqtisodiy jihatdan foydali bo'lishini ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega. Viloyatlarni qaraydigan bo'lsak, Xorazm viloyati yalpi ichki mahsulotining qariyb **50 foizini** qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi qo'llab-quvvatlaydi, bu sohada viloyat ishchi kuchining **60 foizi** ish bilan ta'minlanadi. Sug'orish suvining mavjudligi qishloq xo'jaligi sektori uchun muhim ahamiyatga ega bo'lib, mintaqa iqtisodiyoti va aholi farovonligini oshiradi.

“O'zbekiston g'alla, sabzavot va shakar kabi zaruriy mahsulotlarning sof importchisi hisoblanadi va mamlakat oziq-ovqat ta'minotining qariyb **40 foizi** Qora dengiz mintaqasidan to'g'ri keladi. Ukrainadagi urushning global oqibatlari, jumladan, oziq-ovqat va xom ashyo narxlarining oshishi ortidan oziq-ovqat xavfsizligi O'zbekiston uchun asosiy tashvishga aylandi”, — deyiladi OPEK Xalqaro taraqqiyot jamg'armasi press-relizida. 2022-yil iyun oyida OPEK jamg'armasi 2022-2025 yillarga mo'ljallangan oziq-ovqat xavfsizligi bo'yicha o'zining **1 milliard** dollarlik Harakatlar rejasini e'lon qildi, bu asosiy tovarlar importini moliyalashtirishni ta'minlaydi va shu orqali hamkor mamlakatlarda o'rta va uzoq muddatli istiqbolda barqaror oziq-ovqat ta'minotini ta'minlashga yordam beradi. Jamg'arma Ukrainadagi urush oqibatlaridan eng ko'p zarar ko'rgan rivojlanayotgan mamlakatlarning davlat va xususiy sektorlariga grantlar va kreditlar beradi.

O'zbekiston hozirda yuqori qo'shimcha qiymatga ega oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish va eksport qilishni ko'paytirishga intilmoqda. Mamlakatning oziq-ovqat mahsulotlarini qayta ishlash sanoatida mavjud imkoniyatlar yetishmovchiligi hisobga olinsa, o'sish uchun katta imkoniyatlar mavjud. Har yili yetishtirilayotgan **20 million tonna** meva-sabzavotning atigi **15 foizi** uzoqroq saqlash uchun qayta ishlansa, **30 foizi** saqlash va qayta ishlash quvvati yetarli bo'lmagani uchun yo'qoladi. Go'sht va sutning atigi **16 foizi** qayta ishlanadi.

O'zbekistonda **2026-yilga** borib oziq-ovqat mahsulotlarini **7,4** million tonnaga yetkazish, sut (32 foiz), go'sht (25 foiz), meva-sabzavot (28 foiz) qayta ishlashni ko'paytirish

vazifasi qo'yilgan. 2021-yil 4-iyundagi hukumat qarori bilan respublikaga olib kirishda bojxona solig'i va qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilinadigan 676 turdagi texnologik asbob-uskunalar (shu jumladan, oziq-ovqat mahsulotlarini qayta ishlash uskunalarning bir nechta modellari) ro'yxati. 2023-yil avgust holatiga ko'ra, mavjud muzlatgichli omborlar sig'imi 1,5 million tonnani tashkil etdi, bu yetishtiriladigan mahsulotlar umumiy hajmining atigi 7 foizini tashkil etdi. Hukumat 2025 yilga kelib mamlakatning sovuq omborlar zanjiri quvvatini ikki baravar oshirishni rejalashtirmoqda³. Hukumatning joriy rivojlanish rejasi 2030 yilgacha qayta ishlash quvvatlarini 3,4 million tonnaga oshirishni nazarda tutadi, bu O'zbekiston yillik hosilining 30 foizini tashkil qiladi. 2022-yilda hukumat yuk mashinalari, shuningdek, saralash va qadoqlash uskunalari sotib olish uchun imtiyozli kreditlar berish uchun banklarga 140 million dollar ajratdi va yana 330 million dollar ajratish imkoniyati mavjud. Prezidentning 2020-yil 9-sentabrdagi qarori bilan Qishloq xo'jaligi vazirligi huzurida Oziq-ovqat mahsulotlarini qayta ishlash sanoatini rivojlantirish bosh boshqarmasi tashkil etilishi belgilandi. Mazkur byuroga qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilari va oziq-ovqat mahsulotlarini qayta ishlash korxonalarini o'rtasida samarali hamkorlik qilish uchun shart-sharoit yaratish, O'zbekiston oziq-ovqat sanoatini rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqish, zarur savdo-logistika markazlarini barpo etishga ko'maklashish, oziq-ovqat mahsulotlari eksportini rag'batlantirish vazifasi yuklatilgan.

1- **Jadval.** Oziq-ovqat mahsulotlarini qayta ishlash bozori hajmi, million AQSh dollarida.

	2020 yil	2021yil	2022 yil	2023 yil yakuniga qadar taxmin.
Jami mahalliy ishlab chiqarish	4,215	4,920	5,472	6,000
Jami eksport	1,336	1,372	1,632	2,000
Jami import	2,197	2,510	3,393	4,000
AQShdan import ⁴	0.9	1.4	1.2	N/A
Bozorning umumiy hajmi*	5,076	6,058	7,233	8,000
Valyuta kurslari**	10,056	10,610	11,051	12,300

*Bozorning umumiy hajmi= (jami mahalliy ishlab chiqarish + import) – eksport.

**Valyuta kurslari = 1 dollar uchun o'zbek so'mi.

Xulosa va takliflar. Oziq-ovqat xavfsizligi mahsulotlari yetarli darajada uetlazib berishni o'z ichiga oladi. Bu yetarli darajada samarali darajani yaratish orqali aholini ushbu ta'minotga jalb qilish daromad o'sishi yoki pul o'tkazmalari orqali talabni rag'batlantiradi. Shuning uchun rivojlanayotgan mamlakatlarda oziq-ovqat xavfsizligini mikro va makroomillar ta'siriga tushadi. Texnologiyalar, fermerlar va mavjud institutlarni qo'llab-quvvatlash, shuningdek, oziq-ovqat narxlari siyosati umumiy iqtisodiy o'sishga ta'sir qiladigan pul, soliq va valyuta kurslari siyosati ta'siri doirasida bo'ladi.

Mamlakatimiz agrar-iqtisodiy davlat bo'lganligi uchun oziq-ovqat sohasi va oziq-ovqat turlari asosan qishloq xo'jaligiga tayanadi. Qishloq xo'jaligi mahsulotlari oziq-ovqat sohasining asosiy qismini tashkil etadi va ko'plab davlatlarga eksport qilinadi. Oziq-ovqatni xavfsiz saqlash va iste'molchiga xavfsiz yetkazish eng dolzarb vazifalardan biridir. Shuningdek, oziq-ovqat chiqindilari ham mamlakatimizda jamoat sog'lig'i va oziq-ovqat

³ Xalqaro savdo ma'muriyatining rasmiy sayti.

xavfsizligiga ham o'z tasirini ko'rsatadi. Qayta ishlash, qadoqlash uskunalari bilan ta'minlashda eng yaxshi imkoniyatlar sharbat, meva, sabzavot, go'sht va sutni qayta ishlash sohalarida mavjud. Hukumatimiz ushbu sohalarda xususiy sektor rivojlanishini rag'batlantirmoqda. Qadoqlash materiallariga eng katta talab karton, qog'oz, alyuminiy folga va strech plyonkalarga to'g'ri keladi. Kichik korxonalar kichik hajmdagi asbob-uskunalarni xarid qilish uchun katta ehtiyojga ega. Muayyan imkoniyatlar uchun korxonalar O'zbekistonning oziq-ovqat mahsulotlarini qayta ishlash sohasida faoliyat yurituvchi kompaniyalarga murojaat qilishlari kerak. Hozirda O'zbekistonda oziq-ovqat mahsulotlarini qayta ishlash bo'yicha biznes yuritayotgan yirik kompaniyalar qatoriga Lactalis, Coca-Cola va PepsiCo kiradi. Mahalliy kompaniyalar xorijlik hamkor bilan ishlashni afzal ko'radi va xorijiy menejment, texnologiya, texnik tajriba va eksport bozoriga kirishni qadrlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. "O'zbekiston-2030" strategiyasi.
2. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning harakatlar strategiyasi.
3. Azlarova M.M. –“ИҚТИСОДИЁТНИНГ ГЛОБАЛЛАШУВ ШАРОИТИДА ИЧКИ БОЗОРНИ ОЗИҚ-ОВҚАТ ТОВАРЛАРИ БИЛАН ТЎЛДИРИШНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ”-“ИQTISODIYOT VA TA'LIM” - 2023-yil 1-son.
4. Regulation.gov.uz
5. www.fao.org
6. international-partnerships.ec.europa.eu
7. www.trade.gov